

Jan C.M. Willems, *Wie zal de opvoeders opvoeden? Kindermishandeling en het recht van het kind op persoonswording*. Den Haag: T.M.C. Asser Press, 1999. ISBN 90-6704-106-8, 1185 blz., f 150,—.

Dit lijvige boekwerk is de handelseditie van het proefschrift dat Jan Willems in 1998 verdedigde te Maastricht. De auteur behandelt de rechten van kinderen vanuit inzichten op het terrein van de psychologie, pedagogiek, mensenrechten en het internationaal recht. Het boek gaat over de kernrechten van het kind en benadrukt dat ouders en/of de staat (ernstig) tekort kunnen schieten in het waarborgen daarvan. Volgens de auteur geeft het falen van ouders en staat in de verzorging en opvoeding het kind recht op erkenning en 'reparatie'. Door of namens het kind kan de ouders rekenschap worden gevraagd van hun hoogste ouderlijke plicht: het opvoeden van hun kind.

De belangrijkste vraag in het boek van Willems luidt: hoe verhouden zich in Nederland de kinderrechten van het 'Verdrag inzake de rechten van het kind' tot het fenomeen kindermishandeling? Gebruikmakend van juridische tekstanalyse en juridische, pedagogische en psychologische literatuur onderzocht hij het rechtskarakter van de verdragsbepalingen en de omvang en ernst van kindermishandeling. Willems ziet de rechten van het kind als pendant van de ouderlijke en de statelijke plicht. Hierbij is de rol van de staat complementair aan die van de ouders. De staat vult aan, stuurt bij en grijpt desnoods in via de rechter die het gezag van ouders beperkt of dit zelfs geheel aan hen ontnemt. De staat kan geen staatsopvoeder worden, maar wel de behoeder van de persoonswording van het kind omdat hij tenslotte verantwoordelijk is voor een sociaal-pedagogisch vangnet. Onder de persoonswording van het kind verstaat Willems het recht van elk kind op te groeien in een veilige en stabiele omgeving samen met volwassenen die affectie tonen en leiding geven. Dit naar de mate van de zich ontwikkelende vermogens van het kind.

Hoewel niet elke jurist dat in de gaten heeft is de minderjarige binnen de context van de juridische discipline zelfstandig drager van rechten en plichten. Kinderen en jongeren zijn aldus geen rechtsobject maar rechtssubject. Een van de duidelijkste en volgens de auteur ernstigste inbreuken op het recht van het kind om onbelemmerd te kunnen 'grootgroeien' is kindermishandeling. Ernst en omvang - in Nederland naar schatting minimaal 80.000 kinderen per jaar - van dit verschijnsel schreeuwen om een mentaliteitsverandering ten aanzien van het krijgen van en omgaan met kinderen en jongeren. Tot de fundamentele rechten van het kind behoren immers diens lichamelijke en geestelijke integriteit, maar ook een verantwoorde opvoeding.

Willems' studie is als het ware omkaderd door het Verdrag inzake de rechten van het kind. Zijns inziens kunnen wij dit Verdrag opvatten als de internationaalrechtelijke constitutie van de rechtsstatelijke driehoeksverhouding tussen kinderen, ouders en staat. De grondnorm hiervan is het recht van het kind op persoonsvorming, een recht dat men kan uitsplitsen in een optimum en een minimum. Daarmee bedoelt de auteur dat het recht op optimale ontwikkeling, optimale ontplooiing, en optimale voorbereiding op een tolerant en vredelievend burgerschap het achterliggend, dragend en leidend beginsel van het Verdrag is.

Het is de taak van de staat zich tot het uiterste in te spannen om dit recht te bevorderen. Het recht op het ontwikkelen van minimale kwaliteiten en capaciteiten ten aanzien van rationaliteit, moraliteit en authenticiteit is daarentegen een quasi-resultaatsverplichting van de staat. De staat moet dus de garantie bieden voor de minimale persoonsvorming van elk kind dat onder zijn rechtsmacht staat. Tegelijkertijd is dit minimum de bodem van het recht van elk kind (mens) op vrijwaring van onmenselijke en vernederende behandeling of bestraffing.

Het hierboven genoemde aantal van 80.000 kinderen dat slachtoffer is van kindermishandeling is 2,5% van de Nederlandse minderjarigen. Deze kinderen behoren tot de grotere categorie kinderen die zich bevinden in meer of minder ernstige bedreigende opvoedingssituaties zoals in gezinnen met verslaafde, psychisch gestoorde of verstandelijk gehandicapte ouders. In veel gevallen gaat het om multi-problem gezinnen. De auteur beschouwt kindermishandeling als een grootschalig, tevens rampzalig maatschappelijk fenomeen dat veel menselijke en maatschappelijk 'kapitaal' vernietigt.

De primaire opvoedingsverantwoordelijkheid ligt bij de ouders en de secundaire opvoedingsverantwoordelijkheid bij de staat. Op de staat rust daarom de verplichting een tekort aan pedagogisch besef bij de ouders te compenseren. Ongeacht de vele mogelijke oorzaken van pedagogische tekorten bij ouders dient de staat te zorgen voor een sociaal-pedagogisch vangnet, bestaande uit opvoedingsondersteuning, opvoedingsonderwijs en opvoedingsgeld voor de in deze zin meest kwetsbare en kansarme gezinnen. Mocht dit vangnet onverhoopt niet werken, dan houdt de staat in laatste instantie dwangmiddelen over als beperking of ontneming van het ouderlijk gezag. Deze dwangmiddelen kunnen alleen toegepast worden door de rechter. De Kinderrechter kan het gezag van ouders beperken door minderjarigen onder toezicht te stellen van een gezinsvoogdij-instelling. De Rechtbank kan aan ouders het gezag ontnemen door hen daarvan te ontheffen of te ontzetten. Die dwang gaat overigens wel vergezeld van adequate rechtsbescherming en duidelijke rechtswaarborgen.

Willems vindt dat kindermishandeling in Nederland niet alleen te veel voorkomt, maar ook dat de staat op dit kwaad onvoldoende en te laat een antwoord geeft. Dat staat haaks op de door hem voorgestane geïntegreerde structurele preventieve benadering van de onderhavige problematiek. Zijn conclusie is dan ook dat er op dit moment in ons land zeer veel schort aan wat zelfs maar de contouren van een sociaal-pedagogisch vangnet zou kunnen worden genoemd. Er is veel meer mogelijk in structurele, wettelijk geregelde en ontwikkelingspsychologisch/pedagogisch geoperationaliseerde zin dan nu gebeurt. Wat we thans doen is in zijn optiek in strijd met wat nodig, wenselijk en mogelijk is.

De Nederlandse overheid schiet ernstig tekort. De auteur gaat heel ver met te stellen dat de kloof tussen wat we doen, en wat we weten en kunnen (voorkomen), zo groot wordt dat aan het eind van de eeuw van het kind van een nieuwe, een tweede 'sociale quaestie' sprake is: de sociaal-pedagogische kwestie. Hij roept nadrukkelijk de staat op niet langer bij de pakken neer te zitten en de handen uit de mouwen te steken.

Willems zegt het allemaal wel heel scherp, maar dat kan wellicht geen kwaad zolang zelfs in de vrijwillige en justitiële jeugdzorg 'hulp en recht' kunstmatig ver uit elkaar gehouden worden en belangen van ouders dikwijls boven die van kinderen gaan. Het respect voor de privacy van gezinnen is een groot goed, hetgeen echter niet kan betekenen dat het recht en het belang van het (bedreigde) kind daarvoor opgeofferd worden. Daarom moeten overheid en hulpverlening zich de

kritiek van Willems aantrekken en thans de handen uit de mouwen steken. Zo dient de staat eindelijk eens een duidelijke plek en adequate onderzoeksmogelijkheden te geven aan de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling. In dezen is er nog steeds niets wettelijk geregeld, al ligt er thans wel een concept-wetsvoorstel bij de Raad van State. Pedagogen en ontwikkelingspsychologen kunnen met behulp van hun kennis meer investeren in het invullen en operationaliseren van het rechtsbegrip 'in het belang van het kind'.